

Om krokodiller. Og om at redde Freud

Dansk psykoanalyses *grand old lady* **Judy Gammelgaard** overvejede både filosofi, litteratur og psykologi, da hun i sin tid skulle vælge fag. Det blev med Freuds værker, hun kom til at trives, og i sin nye bog er det med nærmest kunstnerisk glæde, hun lader Freud belyse hverdagslivets normale mærkværdigheder.

Egentlig var det inden for psykiatrien, at psykolog og psykoanalytiker Judy Gammelgaard begyndte sit professionelle virke.

Telefonen skratter. Samtalen med Judy Gammelgaard om hendes nye bog *Efter Freud. Erindringsforstyrrelser og andre normale mærkværdigheder* foregår mellem et sommerhus på sydspidsen af Langeland og et andet sommerhus i Champagne i Frankrig, hvor mobiltelefoner ikke fanger signalet, og selv fastnettet skratter.

Vi prøver at lytte os ind på hinanden på tværs af det gamle europæiske kontinent, hvor psykoanalysen blev skabt af Freud for nu næsten 130 år siden. Psykoanalysen, som skulle gennem to store krige og nu atter knager i furerne.

I baggrunden af samtalen lyder fuglestemmer, i forgrunden ligger Gammelgaards nysgerrige og imødekomende stemme.

Judy Gammelgaard er en diskret dame. Hun har, trods sin betydelige indsats inden for både psykologi og psykoanalyse og ikke mindst dannelsen af Center for psykoanalyse på Københavns Universitet i 2010, ikke engang en Wikipedia-side.

Er du klar over, at det er typisk for kvinder?

Det får Gammelgaard til at le.

– Sådan noget tænker jeg slet ikke over. Jeg er slet ikke én, som promoverer mig selv, faktisk er jeg vel sådan lidt, blufærdig? Jeg vil gerne skrive en bog, men så vil jeg helst lade det blive ved det.

Men vi er jo nødt til at vide bare lidt konkret om din karriere?

– Jamen, den kom jo til i 44 år at foregå på universitetet, indtil jeg stoppede for to år siden, 70 år gammel, forklarer Gammelgaard.

Gammelgaard havde overvejet både filosofi, litteraturvidenskab og psykologi, da hun efter gymnasiet skulle vælge studie. Men selvom litteraturen trak, blev det psykologien, hun kastede sig over – og ikke mindst Freud.

– Det var jo en tid, hvor hvis bare man også læste Marx, var det i orden, at man læste Freud

også. Jeg tænker virkelig stadig ofte over, hvordan det skete, at jeg landede dér, siger hun i telefonen.

– Der var ikke noget i min baggrund, som lagde op til det.

– Jeg blev uddannet fra Københavns Universitet som kandidat i psykologi i 1971 og var i knap et år i psykiatrien. Men jeg kunne slet ikke forlige mig med det. Jeg var på en ungdomsafdeling inden for hospitalspsykiatrien, og det trivedes jeg slet ikke med.

På hospitalet foregik tingene nemlig ikke med den form for varsomme lytten, Gammelgaard indtil da havde forbundet med psykologisk indsigt.

– Det var i antipsykiatriens dage, og jeg kom netop ud fra universitetet og studenteroprøret, som jeg var meget aktiv i, og havde sådan en politik og kritisk holdning, som man jo havde. Den bar jeg som en selvfølge med ind i psykiatrien, og det var ikke velkomment. Jeg kunne ikke forlige mig med de hårdhændede behandlingsmetoder og manglen på humanisme. Det var slet ikke det, jeg ville bruge min psykologiske forståelse til.

Judy Gammelgaard fandt tilbage til universitetet igen, selvom hun langt senere har haft en del med psykiatrien at gøre med supervisering.

– Der åbnede sig en mulighed for, at jeg kunne søge en stilling på universitetet. Samtidig var jeg tilknyttet en børnepsykologisk afdeling, som var stiftet af en kvinde, der havde fået fondsstøtte fra USA og var psykoanalytiker. Derfor arbejdede jeg i mange år med børn på et psykoanalytisk grundlag, samtidig med at jeg underviste i børne- og udviklingspsykologi. Det betød så også, at der dengang på Psykologisk Institut var en klinik for børn og senere også en for voksne, som de studerende kunne tage del i og blive oplært i. Det har man sparet væk, det er meget sørgeligt.

Men du gik også i analyse, og det er jo noget helt andet end det universitære?

– Jeg vidste meget tidligt, at det var den vej, jeg ville gå. Derfor vidste jeg også, at jeg på et tidspunkt skulle gennem analysen for at arbejde med

det i praksis. Så det gjorde jeg helt klassisk som medlem af Dansk Psykoanalytisk Selskab.

Og så er der mange, der spørger: Hvor lang tid tager det?

Gammelgaard slår atter en latter op i den anden ende af røret.

– Åh ja, alting skal jo gøres op i tid og effektivitet i dag. Der er jo noget med en analyse, som er lidt ligesom at læse Marcel Proust. Det er simpelt hen noget, som tager sin tid, og hvor man ikke på forhånd kan vide, hvornår man er færdig.

Kunsten i Freud

Gammelgaards reference til Proust er ikke tilfældig. Han optræder i *Efter Freud* og viser, hvor meget litteraturen alligevel tog vejen med gennem Gammelgaards studier.

– Jeg har haft det sådan, at jeg gennem alle årene har haft en lille praksis, hvor jeg har haft få analysander, der jo i klassisk freudiansk forstand kom fire gange om ugen. Der har jeg så kunnet have tre patienter ad gangen ved siden af universitetsarbejde. Det har været en kolossal berigelse af mit universitetsarbejde, synes jeg selv, men det har mine studerende da også givet udtryk for. Jeg har kunnet supplere det teoretiske med erfaringer fra det kliniske og omvendt.

Ved læsningen af *Efter Freud* er det ikke mindst kærligheden til Freuds litterære kvaliteter, der har været afgørende. Ni fine kapitler spænder fra begrebet "Forgængelighed" over "Det uhyggelige" til "Psykoanalysen på grænsen".

Du sætter et helt andet tempo i din bog, måske netop en lidt Proust-agtig rytme, så man tænker: Hov, nu skal man lige slippe af og træde ind i en anden for form for tid?

– Hvor er jeg glad for, at du siger det. Det er den største anerkendelse af noget, der ligger dybt i mig selv. At finde en ro og lade tankerne gro. Jeg har altid hadet konklusioner. Inden for musik er der noget, der hedder en 'kvindelig udgang', det er, når man lader det fade ud i ingenting. Det er ikke noget, jeg har tilstræbt eller en attitude, men det er afgjort et udtryk for det, jeg er.

Læseren kan i øvrigt med fordel springe forordet i *Efter Freud* over eller læse det til sidst, for selvfølgelig er det vigtigt. Det understreger Gammelgaards legendariske grundighed og akademiske dygtighed, hvor der tages de rette forbehold for udvalget af tekster.

De forskellige kapitler fremstår da også som lige så mange introduktioner til den psykoanalyse, Gammelgaard kalder "illusionskritisk realisme".

Men som hun især finder interessant, fordi den er kombineret med en åben og oprigtig interesse for alt menneskeligt.

Det er da også netop det meget menneskelige – men også den særlige kombination af det psykoanalytiske og det kunstneriske, man møder i første kapitels første sætning:

"I sensommeren 1913 spadserede Freud i et blomstrende sommerlandskab med en "ung, men allerede berømt digter" og en fåmælt veninde. Mens de beundrede omgivelserne, hvis skønhed blev forstærket af det bløde lys fra den nedgående sol, tog deres samtale en melankolsk drejning".

Så er scenen sat. Så er man midt i Freuds tilgang, næsten som man kan høre fuglene over telefonen. Man er især midt i Gammelgaards egen fascination af Freuds fortællerkraft, hvor man som i en spændingsroman – eller en kærlighedsroman – er på vej til et møde.

Det er som om, du simpelthen ønsker, at vi blot skal læse Freud igen, men som litteratur?

– Ja, det har netop været det primære budskab; jeg har jo skrevet denne bog, fordi jeg gerne ville give andre mennesker den glæde, det er at læse det her uden om de billeder og fordomme, der er blevet skabt i tidens løb. Derfor har jeg også valgt nogle af de tekster, jeg selv holder meget af, og som jeg synes viser en så helt usædvanlig fantastisk, nysgerrig person, der bekymrer sig mere om at få fat på de ting, han undersøger, end på de resultater, det skal give. Et menneske, dybt drevet af en nysgerrighed efter at forstå og en åbenhed over for det, som forekommer mærkeligt. Det synes jeg er så utrolig sympatisk. Og så er Freud jo så begavet, så han kan bære det ind i et teoretisk kompleks, som også i sig selv bliver spændende. Men det er selve tækningen hos Freud, jeg er ude efter i denne bog.

Det møde, som *Efter Freud* indledes med, viser sig at være Freuds møde med den unge digter Rainer Maria Rilke og veninden er Lou Andréa Salomé. Det er samtalen med disse to, der bliver udgangspunkt for Freuds artikel om "Forgængelighed", en artikel, Freud skriver flere år efter mødet.

Gammelgaard påpeger Freuds nærmest kunstneriske arbejdsmetode, når han skal fremstille sit stof.

I artiklen gør Freud digterparret anonymt og henlægger hændelsen til en spadseretur. Han tillader sig kort sagt en litterær forskydning. Mødet fandt sandsynligvis i virkeligheden sted i

en hotelfoyer i Wien ved psykoanalysens fjerde kongres i 1913. Men eftersom Freuds artikel skulle handle om naturen og naturens forfald og ikke mindst fremstille, hvorledes digteren bliver melankolsk over, at al denne skønhed skal dø, sætter Freud scenen et helt andet sted. Freud skifter kort sagt frimodigt vinkel og henlægger samtalen til naturen for at understrege noget ved Rilkes melankoli – det, vi i dag ville kalde depression.

Psykens egne præmisser

Mens mange i tidens løb stærkt har kritiseret Freud for ikke at tale ”sandt”, er det for Gammelgaard helt uden betydning. For hende er det patientens, men også Freuds, egne forskydninger, som er interessante.

– Hvis man søger det i det somatiske, så finder man ikke noget, og så konkluderer man jo nærmest fortsat, at så er der ikke noget i vejen. Det er det videnskabelige projekt, vi har; den måde, vi tror, vi kan finde sandheden. Og der insisterer psykoanalysen jo på det præcis modsatte.

Gammelgaard forklarer, hvordan hysteri, som Freud især beskæftigede sig med, slet ikke ser ud længere, som den gjorde det førhen. Men der findes stadig uforklarlige smerter eller træthed, der sætter sig i kroppen.

– Tænk, hvis man bare lyttede til fx de mange unge kvinder, som i dag har det sådan? Den ”sandhed”, der skal findes, ligger et helt andet sted, og den kan ikke graves frem som noget evident, som kan bevises eller drages konklusioner på. Man skal gå undersøgende til værks

med denne særlige måde at lytte på, som Freud fandt frem til. Man skal tage det psykiske alvorligt – uden at gøre det til noget, der ligner det somatiske, det skal ske på dets egne præmisser. Det kræver en særlig åbenhed og tolerance.

Det er en anden form for effektivitet, der efterspørges i dag?

– Ja, og så kommer problemet jo ofte tilbage igen. Der er denne historie hos den slovenske filosof *Alenka Zupančič*, der er så gudsbenådet indsigtfuld. Hun fortæller om en mand, som har en fobisk angst for krokodiller. Så opsøger han en terapeut, og de taler så fornuftigt om angsten og dens forhold til virkeligheden. Patienten får det tilsyneladende bedre, og så afslutter de behandlingen. Så møder terapeuten en dag en anden terapeut, som tilfældigvis kender denne tidligere patient, og terapeuten spørger, hvordan det går med ham? ”Nå ham, jamen han er blevet ædt af krokodiller.”

Gammelgaard ler igen.

– Det er en vits, ja, men den viser præcis det, som psykoanalytikeren Jacques Lacan siger, at det, vi ængstes for, er vores begær, det, som ligger og truer nede under sengen. Det er, når vi kommer for tæt på vores begær, at vi brænder os. Og hvis man ikke forstår dybden i det, så forstår man jo ikke, hvad angst er.

Freud skriver jo ofte om sine mislykkede kure eller måske netop kun om dem?

– Freud har modet til at fremhæve lige præcis de cases, hvor han støder på problemer, og det er det, jeg synes er så vidunderligt. Så må vi tænke os om en gang mere, for hvorfor var det, Dora gik sin vej fra Freud og smækkede med døren som en anden Nora? Der var så noget, Freud måtte tage op til overvejelse igen, og det gør han i teksterne. Og tænk, hvor meget vi andre har lært af sagen om Dora, tænk, hvor meget Lacan har fået ud af den. Det er sådan, man lærer noget; det er, når man i sin egen eftertanke fortsætter og spørger ”hvad var det dog, der gik galt?”

Gammelgaard tilføjer da også i hvert kapitel i *Efter Freud* sine egne eftertanker. Efter at have berettet om Rilke forklarer hun, hvorledes Proust har en helt anden tilgang til erindringen, men også dermed til sorgarbejdet. Den dobbelte litterære forskydning bliver derfor til en dobbeltindsigt i sorgarbejdet. Begge kunstnere har skabt sublime værker. Gammelgaard forklarer, hvorledes Rilkes nærmest umulige sorgarbejde, der livet igennem kastede ham ud i depressioner, også blev bearbejdet med digtene, ikke mindst i *Duino Elegierne*.

Gammelgaard forklarer, hvordan Proust gennemlever sit sorgarbejde på en helt anden måde i *På sporet af den tabte tid*. Også i det sidste kapitel ”Psykoanalysen på grænsen” betragter Gammelgaard, sammen med Freud og hans analyse af Leonardo da Vinci, den sublimeringsevne, Freud måske netop ikke blev færdig med at teoretisere over, og bringer den videre.

Når du kalder din bog ”Efter Freud”, har det altså intet at gøre med, hvordan psykoanalysen har bevæget sig i de over hundrede år; siden Freud fandt på psykoanalysen?

– Nej, det har intet med det at gøre. Det er også derfor, at undertitlen *Erindringsforstyrrelser og andre normale mærkværdigheder* er så vigtig for mig.

Du tilføjer selv en række overvejelser, men uden at konkludere? ER det så en kvindelig afslutning?

– Åh ja, det er eftertanken, forskydningerne, der interesserer mig. *Efter Freud* skal forstås som en eftertanke. Det er den, jeg er ude efter. Alt det, jeg tænker i dag, og det, som psykoanalytikere omkring mig tænker, står i gæld til det, Freud skabte. Der var en af mine kollegaer, der engang spurgte, om jeg var kommet til verden for at redde Freud. Og så tænkte jeg, at det ville da ikke være så tosset. Men ikke for at forherlige ham, men netop for at tænke sammen med ham. ●

.....

Efter Freud. Erindringsforstyrrelser og andre normale mærkværdigheder er udkommet på Hans Reitzels forlag (2018).